

NOVI SREDNJOŠKOLSKI PROGRAM KATOLIČKOG VJERONAUKA.

Sadržaj, osnovni kriteriji,
glavne cjeline, evaluacija

RUDI PALOŠ

Vlaška 36
10000 Zagreb

Primljeno: 10/2002.

Pregledni članak

UDK 268:373.5

373.5.014.52:268

Sažetak

U prvome dijelu ukratko se prikazuje dvanaest godina ponovnog prisustva vjeronauka u hrvatskim javnim srednjim školama. Nakon jednogodišnje faze pripreme i jednogodišnje dorade (2000-2002), ove je godine za redovitu uporabu odobren novi srednjoškolski vjeronaučni program katoličkog vjeronauka. U drugome dijelu sažeti je prikaz sadržaja Programa za pojedina godišta, a u trećem prikaz glavnih obilježja ciljeva i zadataka, didaktičkih uputa i uputa za vrednovanje koji su navedeni uz svaku nastavnu cjelinu, te osvrt na literaturu koja je navedena na kraju Programa. Ključne riječi: srednjoškolski program katoličkog vjeronauka

U kolovozu 2002. objavljen je Program katoličkog vjeronauka za srednje škole¹. Riječ je o programu koji je većim dijelom srednjoškolskim vjeroučiteljima već dobro poznat, jer je u ljeto 2000. objavljena njegova prva, tzv. »ad experimentum« verzija². Ovom ćemo prigodom još jednom podsjetiti na to kako je nastajao srednjoškolski vjeronaučni program, koje su sličnosti i razlike između njegove eksperimentalne i konačne verzije te koji su njegovi osnovni kriteriji i cjeline, jednom riječju, kako on zapravo izgleda.

1. NEKOLIKO POVIJESNIH ČINJENICA

Budući da se o srednjoškolskom vjeronaučnom programu općenito, pa tako i o ovom programu, već nekoliko puta govorilo i na našim katehetskima skupovima i pisalo u našim časopisima, ovom prilikom

prisjetit ćemo se samo nekoliko osnovnih činjenica.

Promjenom društvenih i političkih prilika i ponovnim uvođenjem demokracije u Hrvatskoj se 1990. godine stvaraju preduvjeti za normalizaciju i pluralizaciju sveobuhvatnog društvenog života, pa tako i hrvatskoga školstva. S obzirom na konkretni predmet našega zanimanja, tj. na prisutnost i mjesto religije u javnome školstvu, gotovo odmah nakon tih promjena započinje sazrijevati misao kako je potrebno učiniti i konkretne korake za promjenu dotadašnjega neprimjerenog stanja u kojemu je sve što je religiozno bilo ili potpuno

¹ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Program nastave katoličkoga vjeronauka za srednje škole*, HBK – NKU, Zagreb 2002, 202 str.

² Usp. *Program nastave katoličkoga vjeronauka za srednje škole*, u: »Kateheza« 22(2000)3, 198-265.

izbačeno iz škole i školskoga sustava ili uglavnom jednomno i nerijetko iskrivljeno prikazivano. Posljedice toga se još i danas osjećaju.

Ubrzo se iskristaliziralo i prihvatilo mišljenje kako je za hrvatsko društvo najbolje da se u osnovne i srednje škole uvede konfesionalni vjeronauk koji će nastojati voditi računa o konkretnom stanju suvremenog pluralističkog društva i o načinu života u demokraciji na pragu trećeg tisućljeća. Tako je zaključeno da će u hrvatskim javnim školama – osnovnima i srednjima – biti uveden konfesionalni vjeronauk kao izborni predmet koji za svakog učenika koji ga izabere postaje obvezatan. Već u proljeće 1991. hrvatski su biskupi odobrili i odgovarajuće planove za katolički vjeronauk u osnovnim i srednjim školama³, a od početka šk. godine 1991/1992. katolički je vjeronauk i stvarno uveden u većinu hrvatskih osnovnih i srednjih škola. Razlog početnog neuvođenja u pojedine škole bio je ili rat i ratno stanje u brojnim područjima Hrvatske ili pak nedostatak kvalificiranih vjeroučitelja. U međuvremenu je rat završen, a zahvaljujući novoškolovanim vjeroučiteljima katolički je vjeronauk danas prisutan u svim školama u kojima za to postoje potrebe i uvjeti.

Gotovo istovremeno s novim srednjoškolskim vjeronaučnim programom objavljeni su i novi vjeronaučni udžbenici tako da su već krajem 1994. vjeroučenici sva četiri razreda srednjih škola u rukama imali i udžbenike za odgovarajući razred.⁴ U međuvremenu je uveden i alternativni predmet, etika, čime se učinio još jedan korak prema normalizaciji i demokratizaciji prisutnosti i organiziranja predavanja religiozno-etičkog sadržaja u hrvatskim srednjim školama, što je također u skladu s dostignućima suvremenog demokratskog društva u Europi i svijetu.

Nakon što je tako došlo do normalizacije srednjoškolskog vjeronauka i objavljivanja temeljnih srednjoškolskih vjeronaučnih pomagala, kod hrvatskih se srednjoškolskih vjeroučitelja, a zatim i na drugim razinama, pa tako i u okviru Nacionalnog katehetskog ureda, javlja svijest o potrebi dorade i osuvremenjivanja postojećega programa. U tome se smislu organiziranije počelo raditi 1998. godine⁵, a zahvaljujući odazivu i zainteresiranosti velikog broja srednjoškolskih vjeroučitelja i nastojanjima skupine entuzijasta, mogao se u ljeto 2000. svim vjeroučiteljima predstaviti eksperimentalni, a ove, 2002. godine i trajni novi srednjoškolski vjeronaučni program. Vrijeme koje je proteklo između odobrenja eksperimentalnoga i trajnoga programa svakako nije idealno i ukazuje na nedostatu ekipiranost i organiziranost Nacionalnoga katehetskog ureda kao i na određene, nazovimo ih tako, »tehničke« poteškoće, o kojima će valjati voditi računa kod realiziranja sličnih pothvata u budućnosti.

I dok se, unatoč poteškoćama oko stvaranja i objavljivanja novoga srednjoškolskog programa katoličkoga vjeronauka, radujemo postignutome, istovremeno valja

³ Usp. *Glaznik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*. Posebno izdanje: Nastavni planovi i programi, Zagreb 1991.

⁴ Udžbenici za prva dva razreda izdani su 1992, udžbenik za treći razred objavljen je 1993, a udžbenik za četvrti razred objavljen je 1994. godine. Usp. M. PRANJIĆ – A. STOJIC, *Jeka duše*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1992; M. PRANJIĆ, *Zov slobode*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1992; M. PRANJIĆ, *Na izvorima*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1993; M. PRANJIĆ – A. STOJIC, *Životu ususret*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1994. Usp. također: M. PRANJIĆ, *Srednjoškolski vjeronauk u Hrvatskoj*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1994.

⁵ Usp. R. PALOŠ, *Osnovna polazišta za doradu Plana i programa vjeronauka u srednjoj školi*, u: »Kateheza« 21(1999)4, 338-357.

podsjetiti i na veliki nedostatak – koji je ujedno i opravdani uzrok nezadovoljstva i strepnje, a kod nekih i razlog beznađa – nepostojanje novih vjeronaučnih udžbenika koji bi omogućavali adekvatno realiziranje novoga programa. Ovom prilikom usredotočit ćemo se međutim samo na program, a nove udžbenike, iako su oni svakako važni i potrebni, u ovome prikazu ostavljamo po strani, među ostalim i stoga što ih u ovom trenutku jednostavno još nema.

2. SADRŽAJ NOVOG PROGRAMA SREDNJOŠKOLSKOG VJERONAUKA (2002)

Pred nama je novi Program katoličkoga vjeronauka u srednjoj školi, koji je izdala Hrvatska biskupska konferencija odnosno Nacionalni katehetski ured kao treću knjigu u Biblioteci katehetskih dokumenata.⁶

Na početku Programa nalazimo *Predgovor* predsjednika Katehetskog vijeća HBK mons. Marina Srakića te *Odluku* ministra prosvjete i športa Vladimira Strugara. Te dvije osobe i njihovi dopisi potvrđuju službeno odobrenje programa, koji tako dobiva važnost, a samim time i pravo prisutnosti u hrvatskim javnim školama, pozivajući i obvezujući time i vjeroučitelje da se njime koriste.

Osim kratkog *Uvoda* (str. 11-14) najveći dio Programa čini sâm program (str. 15-81), koji se sastoji od dva dijela. Prvi dio obuhvaća najveći dio Programa i sadrži program za četverogodišnje škole, dok je u drugom dijelu posebni program za trogodišnje škole čija je posebnost u tome što u prve dvije godine u potpunosti preuzima program četverogodišnjih škola, dok u završnoj trećoj godini ukratko obrađuje ono što učenici četverogodišnjih škola obrađuju tijekom dviju godina. Time se posti-

gla jedinstvenost programa u prvim dvjema godinama svih srednjih škola u Hrvatskoj, što je svakako i rezultat određenog kompromisa koji je prihvaćen već na početku izrade programa. Iako je naime i kod vjeroučitelja, i kod ekipe koja je radila na njegovoj konačnoj izradi, kao i kod recenzentata Programa, bila živa svijest o različitostima i specifičnostima ne samo četverogodišnjih i trogodišnjih škola nego i pojedinih njihovih smjerova, ipak se držalo da je za sada bolje zadržati takav raspored, koji je s jedne strane napredak s obzirom na program iz 1991. budući da ipak konkretno obrađuje posebnost trećeg godišta trogodišnjih škola, dok je istovremeno još uvijek nedovoljno specifičan, a time svakako i nedovoljno kvalitetan, kada je riječ o trogodišnjim školama, ne samo zato što u cijelosti preuzima program prvih dvaju godišta četverogodišnjih škola nego i stoga što ne vodi dovoljno računa o specifičnosti trogodišnjih škola odnosno o posebnosti pojedinih smjerova. O tome će svakako trebati voditi računa pri doradi ovog Programa ili stvaranju novoga, do čega će sigurno prije ili kasnije doći, jer je to također jedan od zahtjeva suvremene škole pa tako i suvremenoga školskog vjeronauka.⁷

⁶ Usp. *Program... (2002)*.

⁷ Na to napokon upozorava i suvremena rasprava o budućnosti hrvatskoga školstva kao i najave reorganiziranja ne samo osnovne nego i srednje škole uz vjerojatno uvođenje devetogodišnjeg odnosno desetogodišnjeg školovanja. Iako gledišta još uvijek nisu u potpunosti usklađena niti su pojedini procesi prošli nužnu zakonsku proceduru, ipak je očito kako će škola u Hrvatskoj u skoroj budućnosti biti drugačija. Bilo bi stoga nužno da i Nacionalni katehetski ured intenzivnije prati rad i rasprave oko najavljenih izmjena te odmah počne raditi i na pripremi odgovarajućih programa kako bi školski vjeronauk bio što bolje uključen u hrvatski školski sustav.

2.1. Uvod Programa⁸

Odmah na početku ističe se svrha srednjoškolskog vjeronauka i njegove nastave, a to je promicanje međupredmetne korelacije katoličkoga srednjoškolskog vjeronauka i drugih predmeta, kao i promicanje učenika i njegovo usvajanje cjelovite slike o sebi i svijetu u kojemu živi. Time se zapravo želi reći kako katolički srednjoškolski vjeronauk ne želi učenike izdvojiti iz svijeta u kojemu žive da bi ih, barem u 45 minuta, koliko redovito traje jedan školski sat, prenio u neku drugu, zamišljenu i idealiziranu, stvarnost odnosno onostranost. U skladu sa suvremenim poimanjem škole, i ovaj Program želi promicati srednjoškolski vjeronauk kao kurikularni predmet koji će istovremeno biti vjeran ne samo školi i njezinim zahtjevima nego i svojoj specifičnosti. Ta se specifičnost odražava kao nastojanje da učenik u toku svoga trogodišnjeg odnosno četverogodišnjeg srednjoškolskog školovanja cjelovito upozna katoličku vjeru, njezinu tradiciju i vjersko-odgojne posebnosti, promičući kod učenika razvijanje njegovih specifičnih osobnih sposobnosti, etičko-moralnu svijest i vrijednosti te kritički odnos prema životu i svijetu. Tako Program, dok s jedne strane promiče učenikovo upoznavanje s vlastitom religijom, istovremeno želi promaknuti i njegovo poštovanje i svijest o potrebi iskrenog dijaloga i s onima koji drugačije misle odnosno vjeruju. Time se namjerava reći kako Program želi u učenicima izgrađivati svijest o temeljnoj vrijednosti i poštivanju svih ljudi, bez obzira izjavljuju li da su vjernici ili suprotno, odnosno i u slučaju da su kršćani katolici i u slučaju da pripadaju nekoj drugoj kršćanskoj ili nekršćanskoj vjeroispovijesti. Na specifičnom području upoznavanja katoličkog religioznog govora i načina izražavanja, uče-

nik će tijekom svoga srednjoškolskog školovanja u okviru školskoga vjeronauka upoznati katolički nauk, Bibliju i dokumente kršćanske tradicije. Takav je stav u skladu sa zahtjevom svakog pokoncilskog odgojno-obrazovnog djelovanja u okviru Katoličke crkve. Drugim riječima, srednjoškolski vjeronauk i u Hrvatskoj želi biti vjeran i Bogu i čovjeku, a to nastoji ostvariti i upoznavanjem učenika s povijesnim, kulturalnim i umjetničkim izražajima katoličke vjere i ukazivanjem na ulogu i doprinos katoličke religije i Katoličke crkve u svijetu i napose u Hrvatskoj. Učenici će se pritom neizostavno upoznavati i s likom, djelom i ulogom Isusa Krista. Program time i dalje ima na umu učenikovu i ljudsku i kršćansku zrelost, a svrha mu je razvijanje i promicanje učenikove harmonične i cjelovite osobnosti, što se očituje i kao osposobljavanje učenika za kritičko stvaranje svjesnog i odgovornog izbora na religioznom području. Time Program želi prihvatiti i promicati svoju specifičnu prisutnost u školi, ne gubeći iz vida potrebu za stalnim naglašavanjem prihvaćanja autonomije škole kao ustanove u okviru koje se odvija i školski vjeronauk, ali i svijest o različitosti školskoga vjeronauka i župne kateheze. To je također posebno važno uvijek iznova isticati, iako je i u jednom i u drugom činu riječ o odgojno-obrazovnoj djelatnosti crkvene zajednice.

2.2. Glavni dijelovi Programa

Kako konkretno izgleda Program katoličkoga vjeronauka u srednjoj školi? Kao što smo već spomenuli, riječ je o programu koji je načinio daljnji korak prema ne samo teoretskom nego i praktičnom prioznavanju specifičnosti četverogodišnjih i

⁸ Usp. *Program... (2002)*, str. 11-14.

trogodišnjih srednjih škola. U svako pojedino godište Program nas uvodi kratkim uvodom, a zatim za svako godište predviđa četiri do sedam nastavnih cjelina, koje su dalje podijeljene na nekoliko nastavnih jedinica koje će se, u skladu s vjeroučiteljevim izvedbenim planom obraditi u jednom ili više nastavnih sati. Svaka se nastavna cjelina sastoji od četiri osnovna dijela: 1. ciljevi i zadaci; 2. okvirni sadržaji; 3. didaktičke upute; 4. vrednovanje.

2.3. Prvo godište⁹

To je ujedno i početak novoga školskog razdoblja, ali i vrijeme u kojemu mladi sebi sve snažnije postavljaju pitanja o životu i svijetu općenito, a zatim o svom vlastitom životu. U okviru tih i takvih pitanja gotovo se neizostavno javlja i pitanje o Bogu i onostranom svijetu, kao i pitanje o ulozi i odnosu znanosti i religije u čovjekovu životu. Program prihvaća ta učenička pitanja i želi im pomoći da u sebi izgrade »odgovornu kritičnost« (...) »u širenju svojih egzistencijalno-religioznih vidika«, pozivajući ih na vlastito suočavanje s osobom Isusa Krista. Konkretno, to će se u Programu u prvom godištu odvijati u obradi tema koje (1) učenika upoznaju s dubljim smislom života, pri čemu je riječ o životu općenito, o zlu i patnji, životu i smrti i mogućnosti da svaki čovjek bude protagonist svoga života. Nakon toga se prelazi na obradu teme u kojoj je riječ o čovjeku kao religioznom biću (2). I tu se učenik poziva na razmišljanje koje od općega vodi k posebnome. Nakon govora o snažnoj čovjekovoj potrebi za vjerovanjem i o čovjeku kao religioznom biću, nastavlja se s govorom o nastanku religije općenito, a zatim se u dva posebna bloka govori zasebno o velikim istočnjačkim monoteističkim religijama, zaključivši tu cjelinu po-

sebno temom o kršćanstvu. Sljedeći je sadržaj sukladan širenju obzorja adolescenata kao i suvremenim razmišljanjima iz kojih ni današnji mladi ni njihovi vjeroučitelji nisu isključeni. Među tim pitanjima posebno mjesto svakako zauzima uočavanje specifičnosti i autonomnosti religioznog i znanstvenog izražavanja, što se u kršćanstvu i u Bibliji posebice očituje u primjerima u kojima je riječ o stvaranju svijeta i o čovjeku kao slici Božjoj. Prvo će godište zatim završiti obradom sadržaja koji se gotovo sami od sebe nameću. U četvrtoj nastavnoj cjelini učenici će se upoznati s Objavom i Biblijom, a u petoj s Isusom Kristom kao vrhuncem biblijske objave. Konkretno to znači da će učenici biti pozvani na izravniji i bliži pristup Bibliji i biblijskom tekstu, a na primjeru nekoliko izabranih odlomaka biblijskoga teksta, kao što je npr. biblijski izvještaj o stvaranju, moći će konkretno upoznati i kako danas izgleda biblijski tekst u tehničkom smislu, ali i kako se on stručno tumači odnosno kako Bibliju čitaju i tumače kršćani. Isus Krist kao vrhunac biblijske objave bitni je dio sadržaja kršćanske vjere i gotovo neizostavno pitanje današnjeg svijeta, a pogotovo onih koji na bilo koji način dolaze u dodir s kršćanstvom. U tome će se smislu učenici, u korelaciji npr. s predmetima povijesti i književnosti, ali i umjetnosti, upoznati s (ne)mogućnošću i (ne)opravdanošću prihvaćanja Isusa kao povijesne osobe, ali i kao pravog čovjeka i pravoga Boga, a na kraju im se predlaže i osobno kritičko suočavanje s Isusom Kristom.

2.4. Drugo godište¹⁰

Drugo godište poziva učenike na suočavanje s povijesnom i suvremenom stvar-

⁹ Usp. *Program...* (2002), str. 15-28.

¹⁰ Usp. *Program...* (2002), str. 29-40.

nošću Crkve kao povijesne i suvremene činjenice, koja je za vjernike ne samo nepobitna povijesna datost nego i zajednica koja nastavlja Kristovo djelo. I dok su u prvom godištu učenici bili pozvani upoznati i prihvatiti činjenicu mnogobrojnosti religija i religioznih uvjerenja suvremenoga čovjeka, u drugome su godištu pozvani poblize se upoznati s Crkvom kao specifičnom zajednicom onih koji vjeruju u Krista, odnosno, kada je riječ o specifičnom katoličkom vjeronauku, s Crkvom kao vidljivom zajednicom onih koji nastavljaju Kristovo djelo te s najizvršnijom članicom Crkve, njezinom majkom i uzorom, Marijom. Druga će cjelina učenike podsjetiti na povijesnost Crkve, i to posebno na našim prostorima, što će se učenicima pokušati predočiti i približiti izabranim primjerima koji su znakoviti upravo za povijest Crkve i katoličanstva na našim prostorima. Budući da je svaki čovjek, a napose adolescent, u neprestanom životnom traganju, što se kod učenika te dobi redovito očituje i kao više ili manje izražen stav traganja za vlastitim životnim i religioznim identitetom, u sljedećoj se nastavnoj cjelini predlaže suočavanje s nekim svevremenskim ili aktualnim životnim temama, kao što su prijateljstvo, ljubav, obitelj, vrednote, ponude za životno (samo)-ostvarenje u krugu raznih novijih ili starijih religioznih pokreta i sekta te poziv na suočavanje s pitanjem što čovjek, pa tako i učenik, u vlastitom životu zapravo traži: spasenje sebe kao bića koje je uklopljeno u određenu životnu stvarnost koju prihvaća i u kojoj nastoji živjeti, ili pak spasenje kao nastojanje za samoostvarenjem koje će se nerijetko pretvoriti u napor da postojeći izmijeni u prilog zamišljenog ali dosad neostvarenog svijeta koji će ujedno biti i svijet po čovjekovoj mjeri. Četvrta, a ujedno i završna, nastavna cjelina ovoga godišta

uvodi u obradu pitanja slobode i savjesti. Prva je tema mladom čovjeku neobično privlačna i važna te joj se nerijetko pridaje važnost i mjesto kao da je riječ o nekoj magičnoj moći, o čarobnoj riječi koja rješava sve probleme ili pak kao da je riječ o fetišu koji jedini i automatski donosi sreću. Program upravo zbog toga temu slobode povezuje s temom savjesti. Učenike se poziva na suočavanje s raznim značenjima i mogućim prikazivanjima slobode, a nakon toga ih se poziva na što je moguće realnije uočavanje bitnih i neizostavnih obilježja slobode koja, da bi bila stvarna čovjekova sloboda, ujedno mora biti i odgovorna. Kao primjer i misao vodilja predložit će im se Isusova sloboda, a kao pomoć u ostvarivanju vlastite slobode pozvat će ih se na uočavanje svojstvenosti vlastite savjesti koju čovjek, upravo stoga što ona nije nešto uvijek samo po sebi ispravno, mora i upoznavati i razvijati u cjeloživotnom odgoju samoga sebe.

2.5. Treće godište¹¹

Kako će započeti i kasnije tijekom života uspješno nastaviti koristiti slobodu, na što se čovjek može i treba osloniti, učenici će vidjeti odmah na početku trećega godišta kad ih se pozove na razmišljanje o etičkim i moralnim pitanjima i vrijednostima, podsjetivši ih kako je upravo čovjek, kad je u pitanju ostvarenje i osobne i zajedničke sreće, polazište etičkog razmišljanja. Kako etika ne bi ostala tek puko razmišljanje o nečemu lijepom i ugodnom, učenike se podsjeća na postojanje i specifičnost kršćanskog morala, pri čemu je neizbrisiva i neporeciva uloga objave i kršćanskog zakona ljubavi, koji se posebno očituje kao ljubav prema Bogu i ljubav prema čovjeku. I u jednom i u drugom slučaju,

¹¹ Usp. *Program...* (2002), str. 41-52.

kao što će se vidjeti u sljedećim nastavnim cjelinama, čovjek je pozvan na poštivanje dostojanstva sebe i drugoga, i kada je taj drugi čovjek i kada je Bog. U okviru tih tema učenici su pozvani na suočavanje s temeljnim pitanjima i problemima vezanim uz odnos muškarca i žene, brak i bračnu ljubav te odgovorno roditeljstvo, odnosno na razmišljanje o važnosti poštivanja ljudskog života općenito i u specifičnom smislu, na razmišljanje o važnosti poštivanja dostojanstva svake ljudske osobe. U okviru tog razmišljanja učenici će se upoznati i osobno suočiti sa socijalnim naukom Crkve te temama vlasništva odnosno pravde i solidarnosti među narodima. Ovo će godište napokon završiti razmišljanjima o temi istine i o važnosti razabiranja i poštivanja istine u vlastitom životu i u životu drugih ljudi.

2.6. Četvrto godište¹²

U četvrtom i završnom godištu četverogodišnjih škola učenici se približe suočavaju sa značenjem sakramenata u životu kršćana i kršćanske zajednice. Poštujući induktivni antropološki put, prvo ih se poziva na uočavanje postojanja znakova i simbola, a zatim ih se podsjeća na to kako su i pojedini sakramenti zapravo dio Božjeg specifičnog govora znakovima. Sakramenti su predstavljeni u skladu s klasičnim predstavljanjem sakramenata i njihovoga primanja, pa se tako na početku govori o sakramentima inicijacije: krštenju, potvrđi i euharistiji, zatim o sakramentima ozdravljenja, pomirenju i bolesničkom pomazanju, a na kraju o sakramentima koji kršćane pozivaju na službu zajednici, bilo u svetom redu bilo u ženidbi. Završne teme ovoga godišta, ali i četverogodišnjeg srednjoškolskog vjeronauka, jesu teme ljudskoga rada i mira te razmišljanje o kršćanskom

ostvarenju kraljevstva Božjega, pri čemu je riječ i o brizi za zajedničko dobro kao i o mogućnostima za kršćaninovo prakticiranje blaženstava u današnjem svijetu i životu.

2.7. Trogodišnje škole¹³

Kao što je već rečeno, specifičnost vjeronaučnog programa katoličkog vjeronauka u srednjoj školi jest istovjetnost programa za prva dva godišta trogodišnjih i četverogodišnjih škola, dok u trećem razredu trogodišnjih škola učenici u jednoj godini obrađuju gradivo koje će učenici četverogodišnjih škola obraditi u dvije godine školovanja, tj. u trećem i četvrtom godištu. To ne znači samo materijalno sažimanje i sabijanje programa nego i svjesno prihvaćanje konkretne situacije i iskazivanje želje za prilagođavanjem programa konkretnim mogućnostima vjeroučenika trogodišnjih škola.

Konkretno, s obzirom na sadržaj, učenici ovdje istovremeno obrađuju teme morala, socijalnog nauka, sakramenata, rada, mira i ostvarenja kraljevstva Božjega. Redoslijed tema je sljedeći: poziv na razmišljanje o moralu i njegovim temeljima, čovjek kao biće koje Bog zove na sreću i blaženstvo, grijeh, sakrament pomirenja, ljubav prema Bogu i bližnjemu te euharistija kao izvor i vrhunac kršćanskog života. Zatim se podsjeća na važnost poštivanja ljudskoga života i dostojanstva ljudske osobe te na suočavanje s vlastitostima i specifičnostima sakramenata ozdravljenja, ženidbe i svetoga reda, kao i na uočavanje važnosti rada i čovjekova zvanja i zanimanja. Ovo godište, a time i vjeronauk u trogodišnjoj srednjoj školi, završava pozivom na suočavanje s pitanjem odnosa prema drugim ljudima, poštivanja istine i ostvarenja kraljevstva Božjega.

¹² Usp. *Program... (2002)*, str. 53-65.

¹³ Usp. *Program... (2002)*, str. 67-81.

3. OSTALI DIJELOVI PROGRAMA

Iako je sadržaj važan i bez njega se ne može govoriti ni o programu ni o bilo kojem školskom predmetu, pa tako ni o srednjoškolskom vjeronauku, ipak bi bilo pogrešno držati da je jedino sadržaj važan ili da je on toliko važan te na druge dijelove programa i nije važno gledati. U ovom predstavljanju Programa prvo smo razmotrili sadržaj među ostalim i stoga što je govor o sadržaju, kada je riječ o predstavljanju Programa, najjednostavniji, barem što se tiče predstavljanja materijalnog sadržaja. Osim sadržaja, Program za svaku nastavnu cjelinu posebno navodi i druga tri dijela, tj. (a) ciljeve i zadatke, (b) didaktičke upute i (c) elemente vrednovanja. Pogledajmo sada malo поближе svaki od tih dijelova.

3.1. Ciljevi i zadaci

Svi oni koji su imali u rukama eksperimentalni program uočiti će da je u konačnoj verziji Programa iz ove, 2002. godine rubrika s ciljevima i zadacima pomaknuta naprijed tako da je sada ona na prvome mjestu u svakoj nastavnoj jedinici. Ovdje nije riječ samo o tehničkoj pojedinosti ili o kozmetičkom uljepšavanju Programa, nego o želji za izjednačavanjem njegova ustroja s programima drugih školskih predmeta, ali i o odgovoru na konkretnu potrebu, sukladnu samom nazivu ovoga dijela, a taj glasi »ciljevi i zadaci«. Iako se ovaj podnaslov mogao izraziti hrvatskom jeziku vjerojatno primjerenijim riječima, kao »svrha i zadaci (ove nastavne cjeline)«, ipak i ovakav naslov odmah upućuje na obradjeni sadržaj.

Kratke i sažete natuknice, koje obiluju glagolima, čija uporaba upućuje na radnju i događanje, s jedne strane ukazuju na cilj kojemu se teži, na svrhu koju se želi posti-

ći, a s druge strane određuju i zadatak koji vjeroučitelj i njegovi učenici trebaju izvršiti pri obradi te jedinice. Pažljivim čitanjem tih doista kratkih i malobrojnih redaka uočiti ćemo i unutarjni »duh« Programa, a samim time i predmeta o kojemu je riječ.

Pozitivan izričaj tih natuknica upućuje nas i na želju za prvenstveno pozitivnim promatranjem ovog predmeta kao i na pozitivnost ciljeva i zadataka kojima on teži. Srednjoškolski vjeronauk i vjeroučitelj u srednjoj školi imaju dosta zahtjevan zadatak i svrhu. Učenicima valja pomoći da se otvore pitanju smisla, izgrađuju vlastite stavove, budu graditelji života, njeguju vlastiti odnos prema religioznosti, vjeri i Bogu, budu sposobni za kritičko tumačenje drugih oblika vjerovanja ili pogleda na svijet i općenito na poštivanje onih koji misle i žive drugačije. Ne treba stoga čuditi što ih se poziva i na razvijanje evandeoskog stava povjerenja, pouzdanja i predanja Bogu, ili pak, s obzirom na konkretne ovozemaljske stvarnosti, na promicanje dostojanstva svakog pojedinog ljudskog bića, istovremeno uviđajući i posebnost i komplementarnost ljudskog bića koje konkretno postoji kao muškarac ili kao žena. U skladu s konkretnom stvarnošću koja ih okružuje, učenici su pozvani uočiti vrijednost masovnih medija, ali i ispitati razloge zbog kojih su nerijetko i sami podložni raznim oblicima manipulacije, pa će im stoga posebno koristan biti poziv na stvaranje ljestvice vrednota, u čemu im može pomoći upoznavanje s načelima i temeljima katoličkog društvenog nauka, ali i spoznaja o Bogu kao Osobi. Riječju, učenike se poziva na realno promatranje sebe i drugih te svijeta u kojemu žive, tako da znaju i mogu uočavati pozitivne i negativne pojave i prisutnosti, te istovremeno steknu odgovarajuće kriterije koji će im pomoći pri vrednovanju sebe, drugih i sveukupne stvarnosti u kojoj žive.

Program prema tome kao svrhu ovoga predmeta na posebno visoko mjesto postavlja poziv na vlastitu kritičnost prema sebi, drugima i svijetu u kojemu učenici žive, uz istovremeno poštivanje drugoga, kritičko suočavanje s drugačijim mišljenjima i stvarnostima te poticanje na stvaranje i donošenje osobnih odluka koje neće biti rezultat ishitrenih zaključaka nego kraj ozbiljnog i sve zrelijeg procesa koji ističe vrijednost i sposobnost vlastite osobnosti istovremeno ne nijećući ista prava i drugima uz svijest o postojanju obostranih obaveza i dužnosti, a ne samo osobnih htijenja i želja.

Program poziva na izvođenje i ostvarivanje srednjoškolskog vjeronauka koji će biti u skladu s napretkom i zahtjevima suvremene pedagogije i općenito života suvremenoga društva na početku trećega tisućljeća, pozivajući i vjeroučitelja i vjeroučenike na djelovanje, na što upućuje uporaba glagola kao npr.: djelovati, doći, doživjeti, ispitati, izgrađivati, misliti, osposobljavati, osvjetliti, otvoriti, pomoći, potaknuti, predstaviti, promicati, proučiti, razmotriti, razvijati, stjecati, stvarati, suočavati, svratiti, uočiti, upoznati, uvidjeti, zauzeti stav.

Sve nas to napokon podsjeća da svrha i cilj suvremenoga školskog vjeronauka nije vrbovanje novih članova po svaku cijenu ili pak obrazovanje slijepo poslušnih automata nego formiranje zrelih i kritičkih osobnosti koje se poziva na slobodno i svakim danom sve potpunije ali i kritičkije suočavanje s vjerskom baštinom Katoličke crkve kako bi njihov život i njihova odluka u pitanjima vjere, morala i života općenito bili slobodan čin zrele osobnosti koja je sposobna i kojoj se priznaje pravo na donošenje samostalnih životnih odluka.

3.2. *Didaktičke upute*

Program uz svaku nastavnu cjelinu donosi i brojne, a ponekad i vrlo detaljne di-

daktičke upute, u kojima se nerijetko nalaze i objašnjenja o mogućnostima uporabe pojedine metode odnosno didaktičkog postupka za njihovo ostvarivanje. Vjeroučitelji će sigurno i sami moći uočiti kako su u nekim slučajevima te didaktičke upute više nego dobrodošle, jedni će se dobro snalaziti i bez problema većinu njih moći prihvaćati, dok će drugi imati u vezi s njima nemali broj pitanja i poteškoća. Ove posljednje, tj. one koji će teže prihvatiti ovdje predložene didaktičke upute kao svoje pa će se prema tome njima i rjeđe poslužiti u obradi pojedine nastavne jedinice ili cjeline ili pak sveukupnoga Programa, ne treba odmah zbog toga držati protivnicima ovoga Programa ili pak možda manje dostojnima ili sposobnima. Valja naime imati na umu kako je ovdje riječ prije svega o didaktičkim *uputama*, a ne o didaktičkim *zapovijedima* ili o *jedino mogućim* oblicima izvođenja vjeronaučne nastave pri obradi te nastavne jedinice ili cjeline. Ipak valja isto tako sve vjeroučitelje podsjetiti da ni didaktičke upute niti drugi veći ili manji dijelovi Programa nisu tu tek neka vrsta usputne nadopune, te da njihov odabir ili uklapanje u cjelokupni ustroj Programa nije slučajna nego je plod određene razmišljanja i promišljene odluke. Kada je već riječ i o pojedinoj nastavnoj jedinici, pojedine didaktičke upute svojom raznovrsnošću i raznim didaktičkim pridlozima podsjećaju vjeroučitelja na to kako je njegova dužnost biti i didaktički kreativan te kako svaki vjeronaučni sat treba biti ne samo pedagoški postupak nego i stvaralački proces u koji neizostavno moraju biti uključeni i vjeroučitelj i vjeroučenici. S obzirom na to valja podsjetiti i na važnost poznavanja i primjene raznih nastavnih metoda i didaktičkih postupaka, kao i na potrebu i korisnost njihove izmjenične uporabe. Kao što bi bilo pogrešno sve-

ukupno nastavno gradivo u jednoj godini učenicima predstavljati isključivo frontalnim oblikom nastave, tako bi isto bilo i upitno to isto gradivo predavati i ostvarivati jedino u otvorenom dijalogu s učenicima. Didaktičke upute sadržane u Programu svoju brojnost i raznovrsnost opravdavaju i tom i takvom željom i potrebom. Kao i svaki drugi suvremeni nastavni proces, tako i današnji srednjoškolski vjeronauk treba biti didaktički i metodološki raznovrstan i kreativan, a to s obzirom na brojne metodološke i didaktičke procese i pravce češće znači poziv na njihovo uključivanje i kreativnu primjenu u kojoj će ne samo vjeroučitelj nego i vjeroučenici biti aktivni i kreativni sudionici. Tako će u vjeronauku do izražaja doći i riječ i slika, i frontalni oblik predavanja i rad u parovima i skupinama, i memoriranje gradiva i stvaralačko izražavanje uporabom fotografija, pisanjem intervjua, interpretiranjem biblijskih i književnih tekstova, posjetom značnim i znakovitim mjestima i osobama.

3.3. Vrednovanje

Velika novost, a ujedno i ispunjavanje obveze da se nadopuni eksperimentalni program od prije dvije godine, jest rubrika Vrednovanje. U njoj se uz prijedloge za vrednovanje upamćenog sadržaja, dakle spoznajnog procesa, predlažu i nešto suptilniji i složeniji oblici vrednovanja, koji vjeroučitelja mogu zavesti na stranputicu ili ga postaviti pred prividno nemoguć zadatak. Pogledajmo kako to konkretno izgleda u samom Programu.

Prvi prijedlog vrednovanja uz prvu nastavnu cjelinu prvoga godišta prilično je prozaičan i svakako je prije svega spoznajne naravi. Vjeroučitelj je pozvan ispitati učenikovo »poznavanje temeljnih odgovora kršćanstva na pitanja o životu«. To bi

se npr. moglo riješiti tako da se na jednom listu papira navede nekoliko jasnih pitanja uz koja odmah slijedi i nekoliko isto tako manje ili više jasnih odgovora na ta pitanja. Takvim bi načinom mogli biti vrlo zadovoljni i vjeroučitelji i učenici, jer bi odmah bilo jasno što je potrebno *znati* za dobivanje pozitivne ili čak odlične ocjene. Doslovnom primjenom takvog oblika vrednovanja kod ove i daljnjih nastavnih jedinica vjeroučitelj bi potvrdio i teze svih onih didaktičara koji još uvijek i u Hrvatskoj na početku trećega tisućljeća govore o »katehetskoj« metodi kao o metodi unaprijed sročених pitanja i odgovora koje se mehanički memorira i na koje se isto tako mehanički odgovara. Iako je moguće da vjeroučenici u pojedinim prilikama ili možda i za sveukupno gradivo srednjoškolskoga vjeronauka s vremenom stvore vlastite »priručnike« odnosno »skripta« u kojima će ukratko biti prikazano sve »gradivo« ili, ispravnije rečeno, pojednostavljeno prikazan sadržaj u obliku *jasnih* pitanja i odgovora, ipak vjeroučitelje treba odvratiti od napasti da naš današnji srednjoškolski vjeronauk svedu na tu razinu. Kako bi se odupro toj napasti, vjeroučitelj mora skladno upotpuniti i međusobno povezivati sveukupni odgojno-obrazovni proces srednjoškolskoga vjeronauka.

Kako bi se bolje shvatilo što time želimo reći, prisjetimo se onoga što je već istaknuto kada je bilo govora o didaktičkim uputama. Kao što je tamo rečeno da treba upotrebljavati i uravnoteženo primjenjivati razne didaktičke oblike i metodičke postupke, tako je i kod vrednovanja potrebno podsjetiti kako se ne vrednuje samo i jedino ono što je učenik upamtio. Nije važno samo memoriranje nekog sadržaja, jer ono kod nekih učenika može biti lakše a kod drugih teže, a i kod jednih i kod drugih postoji opasnost da, posebice

kada je riječ o vjeronauku, bude rezultat mehaničkog procesa. To bi međutim bilo potpuno u suprotnosti s onim što je istaknuto kada je bilo govora o ciljevima i zadacima, tj. o svrsi srednjoškolskog vjeronauka. Tamo je bilo govora o otvaranju za pitanje smisla života, o izgrađivanju vlastitih stavova, o njegovanju *vlastitog* odnosa, o sposobnosti za kritičko tumačenje, o razvijanju evanđeoskog stava povjerenja, o realnom promatranju sebe, drugih i svijeta, o osobnoj kritičnosti, zauzimanju stavova, o odgoju i obrazovanju zrele osobnosti sposobne za donošenje zrelih samostalnih odluka.

Vrednovanje treba prema tome uzeti u obzir sve te ciljeve i zadatke, čemu je težila i primjena raznovrsnih didaktičkih postupaka. Primjer za to može biti i vrednovanje »tumačenja sadržaja i važnosti stvaranja vlastitog stava o pitanju zla i patnje«, odnosno »učenikova doživljavanja i prikaza sučeljavanja s pitanjima smisla života na temelju interpretiranja književnoumjetničkog teksta«, ali i učenikov napredak u motiviranosti i zanimanju za »zauzimanje vlastitih stavova o pitanju života«. Tu će vjeroučitelj »između redaka« uočavati vjeroučeničko memoriranje i spoznajno usvajanje, iako izravno o tome neće biti govora. Iz načina učenikova tumačenja, u skladu s njegovim samovrednovanjem potrebe i mogućnosti zauzimanja vlastitoga stava, npr. u pitanjima zla i patnje, vjeroučitelj će otkrivati i učenikovu zainteresiranost, marljivost, nastojanje za napredovanjem, uvažavanjem drugih kao osoba i kao suučenika, spremnost na suradnju pri ostvarivanju zajedničkih projekata ili zadataka (npr. pri radu u paru ili u skupini), njegovo općenito uvažavanje drugih ili pak spremnost na prihvaćanje prijedloga, uputa, poziva i opomena u pogledu svojega lošeg vladanje ili postupaka koji otežavaju

zajedničko napredovanje prema usvajanju zajedničkih ciljeva. Vjeroučiteljeva spremnost i sposobnost vrednovanja pojedinih dijelova svake od tih i brojnih drugih mogućnosti učenikova zalaganja i konkretnog izražavanja osobnih stavova olakšat će donošenje objektivnih zaključaka kada je u pitanju vrednovanje pojedinih učenika. Vjeroučitelj tada neće vrednovati samo ono što je učenik upamtio i što u određenom trenutku zna dobro izložiti, nego i učenikov odnos prema predmetu, suučenicima, njegovo zalaganje i spremnost na suradnju, osobno napredovanje u predmetu, spremnost na iskreno i kritičko suočavanje sa samim sobom, s drugima i s gradivom koje se obrađuje. Pri vrednovanju vjeroučitelj će uzeti u obzir ne samo ono što je učenik upamtio nego i ono što je iskazao koristeći svoje likovne, glazbene, scenske ili druge izražajne sposobnosti, ali isto tako i učenikovu komunikativnost, spremnost na prihvaćanje i uvažavanje mišljenja drugih te aktivnu spremnost i konkretno zalaganje u radu nad samim sobom.

3.4. Literatura¹⁴

Za razliku od ekperimentalnog programa, sada se sva literatura nalazi samo na jednom mjestu, na kraju Programa. Time je Program postao kraći, izbjegnuto je ponavljanje nekih naslova i postignuta opća preglednost jer je literatura popisana abecednim redom.

Pažljivi će proučavatelji primijetiti kako naslovi navedeni u literaturi nisu svi jednako značajni, pa niti jednako »vrijedni«. Ovaj popis literature svakako nije sveobuhvatan niti konačan. Neka djela koja su u njemu navedena, npr. Biblija, neizostavna

¹⁴ Usp. *Program... (2002)*, str. 83-88.

su i bit će navođena i u svim budućim programima. Neka su djela pak značajna npr. stoga što su jedino odnosno jedno od rijetkih izdanja na hrvatskom jeziku u kojima je riječ o nekoj specifičnoj temi. Brojna su djela u bibliografiji međutim neka vrsta »zlatne sredine« ili su tek jedno od brojnih mogućih djela u kojima je obrađena konkretna tematika. Ipak, ne bi bilo baš jednostavno, a niti uputno, izvršiti raspodjelu samo prema upravo navedenim kriterijima, odnosno jedno djelo svrstati u (samo) jednu, a drugo u (samo) drugu kategoriju. To je u određenim slučajevima i nemoguće jer su neka djela slojevita te sadrže razne vrste priloga pa ih je moguće svrstati u različite kategorije.

Stoga će vjeroučitelj imati na umu kako kod ovog popisa literature nije prvenstveno riječ o obaveznoj nego o preporučenoj literaturi, prije svega i ponajviše za vjeroučitelja i za njegovu osobnu pripravu vjeronaučne nastave. Vjerojatno se već velika većina vjeroučitelja, možda i svi, služe i nekom dodatnom literaturom. To samo po sebi nije problem. Međutim, u tom slučaju pojedini vjeroučitelj preuzima na sebe i sveukupnu odgovornost: doktrinarnu, metodičku, didaktičku, pedagošku...

4. ZAKLJUČAK

Jedan dio posla koji smo pred nekoliko godina preuzeli na sebe uspješno je završen. Dobili smo novi Program. Školska je stvarnost međutim takva da će prije ili kasnije zahtijevati daljnju doradu i prilagođavanje ovoga Programa, što će u određenom trenutku zahtijevati i njegovo službeno mijenjanje i novo odobrenje tako izmijenjenog Programa. To je normalno i upravo stoga bit će dobro da vjeroučitelji svoja iskustva međusobno razmjenjuju, uspoređuju i u određenim situacijama priopćuju biskupijskom odnosno Nacionalnom katehetskom uredu kako bi se i te primjedbe mogle uzeti u obzir u daljnjem praćenju i doradivanju Programa.

Sve će to međutim biti nemoguće uspješno izvršiti dok i vjeroučitelji i vjeroučeniци ne budu u rukama imali i odgovarajuća pomagala za uspješno ostvarivanje ovoga Programa, a to su prije svega vjeronaučni udžbenici. Kao što je već na početku spomenuto: u ovome trenutku novi udžbenici nisu spremni i to je svakako nedostatak i propust koji valja priznati. Valja se međutim nadati da ćemo sljedeće školske godine i u tom pogledu biti barem malo opremljeniji.